

LINNUEKSPERT OÜ

VIIMSI VALLAS HAABNEEME ALEVIKUS REFORMIMATA RIIGIMAA MAAÜKSUSE KAITSEALUSE LINNUSTIKU UURING

Aruanne

Tellija:

Viimsi Vallavalitsus

Nelgi tee 1, Viimsi alevik, Viimsi vald 74001

Kontaktisik:

Erik Vest

Teostaja:

Linnuekspert OÜ

Sütiste tee 3-61, Tallinn 13419

Reg. nr. 12306678

Kontaktisik:

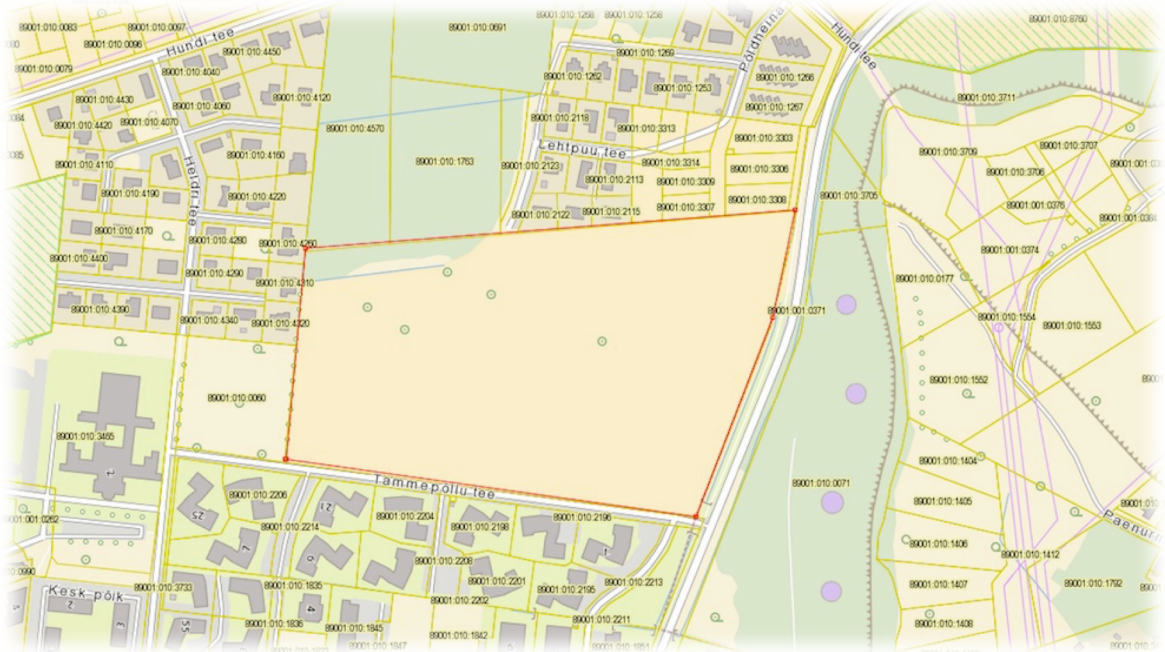
Aarne Tuule

e-post: aarne.tuule@gmail.com

+372 58002869

Uuringu teostamise asjaolud

Käesolev aruanne on koostatud vastavalt Viimsi Vallavalitsuse kirjalikule tellimusele aprillis 2015 seoses Harjumaal, Viimsi vallas Haabneeme alevikus asuva reformimata riigimaa (joonis 1), edaspidi uuringuala, detailplaneeringu koostamisega.

Joonis 1. Uuringuala (piiritletud punasega) ja lähiümbrus

Uuringu lähteülesanne

Käesoleva uuringu lähteülesandeks oli kaitsealuste liikide olemasolu, pesitsuskindluse ja arvukuse väljaselgitamine, hinnang nende liikide elupaigale uuringualal, hinnang detailplaneeringu elluviimisega kaasnevale mõjule kaitsealuste liikide elupaikadele ja selle mõju leevendus- ning kompensatsioonimeetmete väljapakkumine.

Välitööd

Välitööde käigus külastati uuringuala erinevate liikide tabamiseks nii hommikul, päeval, õhtusel kui ka öisel ajal, kokku kolmel päeval ja kolmel ööl vahemikus 20.05.2015 – 30.06.2015.

Leitud linnuliikide pesitsuskindlust hinnati Eesti Ornitoloogiaühingu haudelindude levikuatlase standardiseeritud pesitsuskindluse skaalal (tabel 1). Siinkohal on oluline rõhutada, et kuigi pesitsuskindluse määramise skaalal eristatakse “tõenäolist” ja ”kindlat” pesitsemist, on väikese territooriumiga, kõrge asustustihedusega ja selge ning üheselt tõlgendatava territooriumikäitumisega (nt laul pesa lähistel) liikidel (nt värvulised) “tõenäoline” ja “kindel” pesitsemine sisuliselt võrdsed ning neid võib edaspidi käsitleda

võrdselt pesitsejatena. “Kindla pesitseja” staatuse saavutamine eeldab enamasti spetsiaalset pesade otsimist ning on oluline vaid väga väikese pindalaga uuringualadel, mille ümbruses jätkub samalaadne biotoop või uuringuala servades, kus laulev isaslind võib asuda uuringualal, kuid pesa napilt väljas. Käesoleva töö käigus ei peetud spetsiaalset pesade otismist kõikide liikide maksimaalse pesitsuskindluse tõestamiseks vajalikuks.

Tabel 1. Haudlinnustiku pesitsuskindluse määramise skaala Eesti Ornitoloogiaühingu haudelindude levikuatlase järgi.

Kategooria	Tähelühend	Tunnus
Kohatud alal	k	liiki kohati pesitsusajal vaatlusalal
Võimalik pesitsemine	v	liiki kohati pesitsusajal talle pesitsemiseks sobivas biotoobis kuuldi laulvat lindu või pesitsemisega seotud hüüdu pesitsusajal
Tõenäoline pesitsemine	T	kohati paari liigile pesitsemiseks sobivas biotoobis pesitsusajal kindlal territooriumil registreeriti laulu vm. territoriaalkäitumist kahel päeval vähemalt ühe nädalase vahega täheldati paarumiskäitumist või mängu vanalind külastab arvatavat pesapaika rahutu käitumine või hoiatushüüd tõenäolise pesa või poegade läheduses püütud vanalinnul on haudelaik pesa ehitamine või pesakoopa rajamine pesitsusajal
Kindel pesitsemine	P	vanalind ründab, teeskleb vigast või käitub eemalemeelitavalt leitnud kasutatud samasuvine pesa või munakoored äsja lennuvõimestunud (pesahoidjate) või udusulis (pesahülgaajate) pesakond või poeg vaatlejale ligipääsmatut asustatud pesa külastamas nähtud või pesal hauduv vanalind roojapalli kandev või poegadele toitu viiv vanalind munadega pesa poegadega pesa

Tulemused

Kuigi antud töö lähteülesandeks oli vaid kaitsealuste linnuliikide esinemise väljaselgitamine, tehti välitööde käigus kindlaks kõik uuringualal pesitsevad linnuliigid. 2015.a pesitsusperioodil pesitseb uuringualal **11 linnupaari 9 liigist**. Kõikide liikide pesitsuskindluseks määrati “tõenäoline” või “kindel”. Võttes arvesse uuringuala pindala ja biotoopi, on ala linnustiku liigiline koosseis ja arvukus ootuspärane ning maaüksusel pesitsevad liigid on üldlevinud ja harilikud linnuliigid. **Ainsa kaitsealuse linnuliigina**

pesitseb uuringuala keskosas rukkirääk (*Crex crex*), kes kuulub III kaitsekategooriasse. Isaslinnu häälitsemist kuuldi kahel korral nädalase vahega alates 16.06 ja seega on tegu tõenäolise pesitsejaga (tabel 1).

Tabel 2. Uuringuala linnustik 2015.a

Linnuliik	Pesitsus-kindlus	Paaride arv uuringualal	Elupaik uuringualal
Võsa-ritsiklind	tõenäoline	2	rohttaimestik, madal põõsastik
Sookiur	tõenäoline	2	rohttaimestik
Rukkirääk	tõenäoline	1	rohttaimestik
Aed-põõsalind	tõenäoline	1	metsa serv, põõsastik
Pruunsalg-põõsalind	tõenäoline	1	metsa serv, põõsastik
Soo-roolind	tõenäoline	1	metsa serv, põõsastik
Musträstas	kindel	1	metsa serv, põõsastik
Karmiinleevike	tõenäoline	1	metsa serv, põõsastik
Kadakatäks	tõenäoline	1	rohttaimestik, madal põõsastik
Kokku liike		9	
Kokku paare		11	

Uuringualal pesitsev III kaitsekategooria linnuliik rukkirääk (*Crex crex*)

Rukkiräägu pesitsusaegseks arvukuseks Eestis hinnatakse käesoleval ajal 30 000 – 50 000 paari, arvukus on mõõdukas languses (Elts *et al.*, 2013). Rukkirääk saabub rändelt alates mai algusest ja lahkub septembris. Pesitseb niitudel, põldudel, kultuurheinamaadel ja ka jäätmaadel. Rukkiräägu peamised ohutegurid on seotud intensiivse põllumajandusega – rohumaade varajase niitmise (eriti silotegemise) ja valede niitmisvõtete tõttu hakkab palju lennuvõimetuid poegi, mune ja ka sulgivaid vanalinde. Varajase ja intensiivse niitmise eest on räägud kaitstud söötis põldudel, hüljatud heinamaadel ja jäätmaadel. Just väikestel, võsastuvatel ja hüljatud haljasaladel on rukkirääkude arvukus viimasel ajal vähemalt Tallinna piirkonnas kasvanud, põhjuseks intensiivselt majandatud kultuurmaastikust eelduslikult kõrgem pesitsusedukus. Seetõttu on rukkiräägu pesitsemine uuringualal inimkoormusele vaatamata ootuspärane.

Rukkirääk kuulub III kaitsekategooria loomaliikide nimistusse ehk liikide hulka, kelle arvukust ohustab elupaikade hävinemine või rikkumine ja kelle arvukus on vähenenud sedavõrd, et ohutegurite toime jätkumisel võivad nad sattuda ohustatud liikide hulka (III kaitsekategooria liikide kaitse alla võtmine, 2014). Talle rakendub isendikaitse, st tulenevalt Looduskaitseseaduse § 55 p 1 on kaitsealuse loomaliigi isendi tahtlik surmamine keelatud (Looduskaitseseadus, 2014). Samuti on vastavalt Looduskaitseseaduse § 55 p 6 keelatud kaitsealuse loomaliigi isendi püüdmine ja tahtlik häirimine paljunemise, poegade kasvatamise, talvitumise ja rände ajal. Lisaks on keelatud pesade ja munade tahtlik hävitamine ja kahjustamine või pesade kõrvaldamine (Looduskaitseseadus, 2014). Kuigi

rukkirääk kuulub ka EÜ Linnudirektiivi I lisa liikide hulka, ei tähenda see, et liigi iga leiukoha elupaiga kaitseks moodustataks kaitseala. Rukkiräägu elupaikade kaitse Eestis peab olema tagatud olemasolevate looduskaitseleade ja linnualade võrgustikuga ning üksikud leiukohad täiendava kaitse alla ei kuulu.

Hinnang rukkiräägu elupaigale uuringualal

Uuringuala on ajalooliselt olnud kasutuses heinamaana (Maa-amet, 2015) ning seega olnud rukkiräägule sobivaks elupaigaks tõenäoliselt pikka aega. Kümnekond aastat tagasi rajati uuringualast põhja ja lõunasse tiheasustusalad, millega kaasnes märkmisväärne inimkoormuse kasv – kord aastas toimuv niitmine asendus kogu pesitsusaja vältava koerte ja inimeste pea ööpäevaringse liikumisega ala läbivate jalgradadel. Siiski on ala suurus piisav ja rääk on leidnud häirimisvaba piirkonna pesitsemiseks. Ala praegust maakasutust hinnates võib uuringualal soodsal aastal pesitseda ka 2-3 paari rukkirääke. Võimalikest realistlikest ohuteguritest (v.a. ala hoonestamine) mõjutaksid rukkiräägu pesitsustingimusi kõige enam intensiivne niitmine (nt 2 siloniitu hooajas) ja ala võsastumine. Esimese toimumine on ilmselt vähetõenäoline, teise mõju aga ilmneks ala suurst arvestades väga pika aja jooksul. **Seega on uuringuala rukkiräägu jaoks sobilik pesitsusala ning jääb liigile sobivaks tõenäoliselt vähemalt järgmise 10 aasta jooksul. Samas ei ole tegu liigi jaoks kõige esinduslikuma ja liigi säilimiseks olulise tähtsusega elupaigaga.** Rukkiräägu esinduslike elupaikade kaitse on tagatud looduskaitseleade ja linnualade võrgustikuga ning nende elupaikade kvaliteet, pindala ning geograafiline levik on planeeritud nii, et ka olulised negatiivsed muutused väljaspool kaitsealasid ei mõjutaks liigi seisundit Eestis märkimisväärselt.

Detailplaneeringu elluviimisega kaasnev mõju ja selle leevendus- ning hüvitusmeetmed

Kõnealuse detailplaneeringu elluviimise korral rajatakse olemasolevale hooldamata rohumaaale vähemalt 5 avaliku kasutusega hoonet (spordikeskus, kool, ärihooned) koos kaasneva taristuga (parklad jms) ning avalikus kasutuses olev haljasala. Seega kaasneb kavandatava tegevusega lindude pesitsus – ja toitumiskohtade biotoobi muutumine ja kadumine, täiendav pesitsusaegne häirimine ja lindudele ohtlike klaaspindade loomine hoonete klaaspindade näol. Detailplaneeringu elluviimisel alal pesitsevate linnuliikide elupaigad kaovad, st **elupaik kaob vähemalt 11 paari jaoks 9 liigist**. Kuigi enamik alal esinevaid linnuliike on Eestis tavalised liigid, ei saa pidada heaks praktikaks elustikutühja maa-ala tekkimist. Linnaruumis, kus bioloogiline mitmekesisus, sh pesitsevate lindude mitmekesisus on omaette väärtus ning liigirikast linnaloodust ja -elustikku peetakse elamisväärse ja kõrge kvaliteediga linnakeskkonna üheks näitajaks, tuleks hoiduda olukorrast, kus pärast planeeritavate tegevuste elluviimist ei pesitse alal isegi mitte tavalisi linnuliike.

Elupaikade kadumist on võimalik kas vältida, leevendada või kompenseerida. Elupaikade kadumise vältimine on käesoleva töö kontekstis välistatud, sest on saavutatav vaid

detailplaneeringu elluviimisest loobumise korral. Elupaikade kadumise leevendamine on võimalik juhul kui säilitatakse kogu põõsastik ala loodeservas ning vähemalt kolmandik praegusest hooldamata rohumaast. Detailplaneeringu kohaselt ei ole see aga tagatud ning seetõttu on peamine vahend kadunud elupaikade kompenseerimine.

Kavandatava tegevuse negatiivseid mõjusid elupaigale saab vältida, leevendada või kompenseerida järgnevalt:

1. Raie- ja pinnasetõid ning muid olemasolevat pinnakatet oluliselt mõjutavaid töid tuleb vastavalt Looduskaitseseaduse § 55 teha väljaspool pesitsusaega (1. aprill – 31. juuli) (Looduskaitseseadus, 2015). Siin on silmas peetud esmaseid ehitust ettevalmistavaid ühekordseid töid nagu võsa eemaldamine, puude raie ja äravedu, pinnase koorimine jms.
2. Säilitada võimalusel maksimaalselt olemasolevat põõsarinet ja hoida see võimalikult kompaktsena. Tegemist on kõige efektiivsema lahendusega, et tagada pesakohtade säilimine alal ka pärast kavandatava tegevuse elluviimist.
3. Kasutada ehitusjärgses haljastuses võimalikult palju lehtpõõsa- või kuusehekke, et tagada aastate pärast uute toitumis- ja pesitsemiskohtade tekkimine alale. Valida tuleb taimeliigid, mis peaksid täiskasvanuna moodustama tiheda heki, mis on vähemalt 1,5 m kõrge ja lai, ja mis ei laasu maapinna lähedalt. Valitud taimed peavad võimaldama rajada vabakujulise ja peaaegu hooldusvaba heki.
4. Luua rohttaimestiku- ja põõsastikuliikide elupaikade kadumise kompensatsioonimeetmena pesitsusvõimalused suluspesitsejatele. Selleks tuleb ehitusjärgselt paigaldada pesakaste, mis peavad vastama spetsiifilistele tingimustele (tabel 3).

Kavandatava tegevuse elluviimise korral kaob lisaks teistele liikidele ka kaitsealuse linnuliigi rukkiräägu elupaik. Detailplaneeringu realiseerimisel ei ole võimalik rukkiräägu elupaiga kadumist kõnealuse maaüksuse piires otseselt kompenseerida, kuid seda on võimalik teha kaudselt läbi mittekomplementaarste asendusmeetmete, mis tähendab, et asenduselupaigad luuakse mitte nendele liikidele, kellele avaldub kavandatava tegevuse elluviimisel negatiivne mõju, vaid teistele liikidele, kellele on mõistlik antud alal elupaiku luua. Antud juhul on mõistlik asendusmeede piiritajatele pesapaikade rajamine. Piiritaja on linnadele iseloomulik, kolooniatena pesitsev lind. Ta püüab toiduks lendavaid putukaid ning on kohastunud eluks õhus. Seepärast ei sõltu ta toidu poolest planeeringualal haljastatud aladel leiduvast toidust, vaid hea lendajana võib tema toitumisala olla kümnete ruutkilomeetrite suurune.

Piiritajatele pesapaikade rajamisel on ka looduskaitsealine tähtsus, kuna piiritaja on kahaneva arvukusega liik. Kuivõrd liik kasutab pesakohaks reeglina isetekkelisi elupaiku (katusealused, ventilatsiooniavad, fassaadipraod jne), mis ei ole talle elupaigaks mõeldud, siis on alati oht ja viimasel ajal kortermajade renoveerimisega kaasnev üha suurem trend, et need pesapaigad võivad renoveerimiste käigus kaduda. Uusi pesapaiku neile juurde ei teki, kuna uutes hoonetes sellised sobilikud paigad puuduvad. Piiritajale pesapaikade loomiseks tuleb hoonetele paigaldada sobivas mõõdus pesakastid (tabel 3).

Tabel 3. Kavandatava tegevusega kaotatavate elupaikade kompenseerimiseks vajalikud pesakastid.

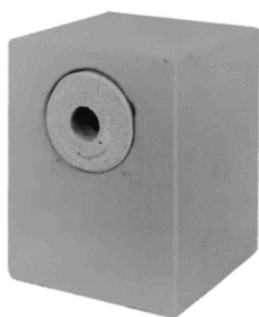
Kelle elupaiga asenduseks	Tabelis 2 mainitud liigid, v.a. rukkirääk	Tabelis 2 mainitud liigid, v.a. rukkirääk	Tabelis 2 mainitud liigid, v.a. rukkirääk	Tabelis 2 mainitud liigid, v.a. rukkirääk	Rukkirääk
Liik, kellele kast sobib	Must-kärbsenäpp, sini- ja salutihane	Rasvatihane, põldvarblane	Koduvarblane	Kuldnokk	Piiritaja
Põhja sisemõõt (cm)	10x10	12x12	15x15	15x15	15x30
Kasti esi- ja tagaseina kõrgus (cm)	22-25	22-28	26	28-35	15
Lennuava diameeter (cm)	2,8	3-3,5	4	5	5
Lennuava kaugus katuse alaservast (cm)	5	5	5	6	5
Kasti kõrgus maapinnast (m)	2-3	2-3	4-5	3-6	>4
Paigutus	puul, hoonel	puul, hoonel	hoonel, räästa all	puul, hoonel	hoonel, räästa all
Kastide arv detailplaneeringu alal kokku	3	2	3	2	20*

** pesakastid 20 paarile, nt Schwegleri mudeli Swift Box No. 17 Triple Cavity või analoogi puhul 7 kasti.*

Pesakaste võib paigaldada puudele, hoonete välisseinale, katuseräästa alla aga ka maja seina sisse. Seintes meeldib elada peamiselt varblastele ja selleks toodetakse ka spetsiaalseid betoonist pikaealisi pesakaste, millest tuntuim on Saksa firma Schwegleri toodang (<http://www.schwegler-natur.de>). Tihastele ja varblastele sobiv mudel on nt Schwegler Brick Box Type 24 või selle analoog, mis on valmistatud saepuru ja betooni segust ning on seetõttu vastupidavad (joonis 2).

Piiritaja puhul saab valida pesakasti, mida saab kasutada ehitusplokina, (nt Schwegler Brick Box Type 25 või analoog) ning hoone fassaadi külge kinnitatavat pesakasti (nt Schwegler Swift Box No. 17 või analoog) vahel. Saepurubetonist pesakastide eelised laudadest ehitatud pesakasti ees on, et saepurubetonist pesakastid ei mädane, nad on pikaalised ning need ei kaota oma välimust. Loomulikult võib hoonetele paigaldada ka puidust pesakaste, kui need arhitektuuriliselt hoonega kokku sobivad, kuid samas tuleb need iga 4-5a tagant välja vahetada. Piiritaja pesakastid peavad asuma ligistikku ca 1 meetriste vahedega, kuna piiritaja on koloniaalne lind. Kokku peab kinnistul olema pesakaste 20 piiritajapaari jaoks. Pesakastid tuleb paigaldada vähemalt 5–7 meetri kõrgusele, eelistatult räästa alla päikese eest varjule. Pesakastide fassaadi sisse paigaldamisel tuleks valida idapoolsed ilmakaared.

Brick Box Type 24
pesakast-
ehitusplokk

tihased, varblased

Swift Box nr 17
välisseinale
kinnitatav

piiritajad

Brick Box Type 24
pesakast-
ehitusplokk

piiritajad

Joonis 2. Soovituslikud pesakastid lindude elupaikade kompenseerimiseks.

Tähelepanu tuleb pöörata lindude turvalisusele seoses hoonetel kasutatavate klaaspindadega (aknad, fassaadpinnad jms). Paljud linnuliigid ei pea läbipaistvat klaasi takistuseks ja/või peavad klaasilt peegelduvat taevast ja ümbritsevat taimestikku tegelikkuseks. Nii võib tavaline, kuid kõrge peegeldusteguriga klaaspind põhjustada noorlindude puhul ning eriti just rände ajal paljude lindude hukkumist või vigastusi. Suurem osa kokkupõrkeid toimub maapinnast kuni 20m kõrgusel.

Kavandatava tegevuse negatiivseid mõjusid seoses lindudele ohtlike klaaspindade tekkega saab leevendada järgnevalt:

1. Vältida suuri peegelklaasist pindasid hoonete fassaadil.
2. Kasutada fassaadil ja muudel klaaspindadel ainult linnusõbralikke klaasitüüpe, mis on kas madala peegeldusteguriga klaas või ultraviolettmustriga klaas (nt Ornilux või

analoog) (<http://www.ornilux.com>). Väljaspool aknapindu võib kasutada ka matistatud, kiletatud või muud vaid valgust läbilaskvat klaasitüüpi. Sõltuvalt hoonete kujunduspõhimõtetest aitab linde hoida klaasidesse lendamisest ka mitmesugused võrestiklahendused fassaadil.

Aruande koostas Arne Tuule 18.07.2015

Kasutatud materjalid

Eelts, J., Leito, A., Leivits, A., Luigujõe, L., Mägi, E., Nellis, R., Nellis, R., Ots, M., Pehlak, H. 2013. Eesti lindude staatus, pesitsusaegne ja talvine arvukus 2008-2012. Hirundo 26: 80-112.

Maa-ameti geoportaal. Ajalooliste kaartide rakendus. 10.07.2015
<http://geoportaal.maaamet.ee>

III kaitsekategooria liikide kaitse alla võtmine. RT I, 04.07.2014, 22. Riigi Teataja.
<https://www.riigiteataja.ee/akt/760308?leiaKehtiv>

Looduskaitseseadus. RT I 23.03.2015, 122. Riigi Teataja.
<https://www.riigiteataja.ee/akt/108072014020?leiaKehtiv>